

Szücs László Gergely

A MODERN BÍRÓSÁG ÉS AZ ÁTALAKULÓ NYILVÁNOSSÁG

Néhány gondolat az NSU-per kapcsán

Cikkem a Nemzetiszocialista Illegalitás (NSU) nevű német náci terrorcsoport 2013. májusában kezdődött peréről szól. Az NSU a vádak szerint nyolc török, egy görög bevándorlóval és egy rendőrnővel végzett 2000 és 2007 között, tagjait több robbantásos merénylettel és bankrablással vádolják. Emlékezetes, hogy a hatóságok az ügyek felderítésekor hibát hibára halmoztak, az egyes gyilkosságokat elszigetelt esetekként kezelték, és a felderítés során többször más bevándorlókat vagy családtagokat vádoltak meg a gyilkosságokkal. Mivel a nyilvánosságban is az a kép alakult ki, hogy a zárt bevándorló közösségeken belüli leszámolásokról van szó, a gyilkosságsorozat idővel az áldozatok családtagjaira és a bevándorló közösségekre nézve igen bántó „döner-gyilkosságok” elnevezést kapta. Az igazságszolgáltatásba és a titkosszolgálat hatékonyságába vetett bizalom erősen megrendült, amikor kiderült, hogy egy terrorszervezet alaposan megtervezett bűntényeiről van szó. A gyilkosságokat elkövető sejt létezésére csak 2011-ben derült fény, miután az NSU most bíróság elé álló tagja, Beate Zschäpe két büntetésének öngyilkossága után feladta magát. A két férfi öngyilkossága után már nem lehetett kételkedni abban, hogy rasszista indíttatású sorozatgyilkosságokról van szó, mivel az öngyilkosság körülményeit feltáró rendőrök nem pusztán a gyilkossághoz használt fegyvert találták meg, hanem egy videósorozatot is, amelyben a tagok a szervezet működését és a gyilkosságokat dokumentálták. Az NSU perét már csak azért is nagy érdeklődés fogadta, mert ráirányította a figyelmet a bevándorlók elleni előítéletekre, a német hatóságok és intézmények anomáliáira. Mivel nemcsak a nyomozásban, hanem bírósági eljárásban érvényesülő előítéleteket és működési zavarokat is szokatlanul nagy kritika érte a nyilvánosság részéről, érdemes a pert és előkészületeit is közelebbről megvizsgálni a széles körű nyilvánosságnak nagy teret engedő demokráciaeszmény nézőpontjából.

A tárgyalás előkészületeire vonatkozó kritika szerint a müncheni tartományi felsőbbbíróság a tárgyalás helyszínének előkészítésénél csak biztonsági szempontok szerint mérlegelt, háttérbe szorítva a német és a nemzetközi nyilvánosságnak azt az igényét, hogy minél több sajtóorgánum vehessen részt a tárgyaláson. Így fordulhatott elő, hogy a bíróság egy viszonylag kis méretű tárgyalóteremben összesen ötven helyet biztosított az érdeklődő újságírók számára. A helyek kiosztása ráadásul megkérdőjelezhető eljárásban történt. Az akkreditáció során elvileg a jelentkezési sorrend számított, azonban kiderült, hogy a sajtó képviselői nem egyenlő feltételek között indultak a helyekért. Mivel a regisztráció lehetősége az egyes sajtóorgánumokhoz különböző időpontokban jutott el, a tárgyalás kimenetele után élénken érdeklődő török média egyetlen képviselője sem nyert akkreditációt.

2013 áprilisának első felében egyértelműnek látszott, hogy feloldhatatlan az ellentét az eljárás manipulásától tartó, az információs szabadságot féltő török és német nyilvánosság és az

eljárás zavartalansága fölött őröködő bíróság álláspontja között. A bíróság szilárdan kitartott amellett, hogy veszélybe kerülne az igazságszolgáltatás függetlensége, ha sajtónyomásra, korábbi döntését felülvizsgálva újabb akkreditációs eljárást indítana. Német és török szervezetek, a német parlament egyes képviselői és Abdullah Gül török államfő viszont annak a reményeknek adott hangot, hogy a tárgyaláson végül több helyet biztosítanak az újságíróknak, vagy lehetséges olyan újraelosztás, amely lehetővé teszi a török sajtó jelenlétét is.

Azt lehetett remélni, hogy a sajtóhelyek elosztásáról szóló viták a szövetségi alkotmánybíróság döntése után elcsitulnak. Karlsruheban ugyanis 2013. április 12-én helyt adtak a török Sabah újság által benyújtott alkotmányos panasznak, amely sérelmezte, hogy az akkreditációs eljárás során sérült az egyenlő elbánás elve. (Carstens 2013) Az alkotmánybíróság a döntés nyomán kötelezte a müncheni bíróságot, hogy biztosítsa a tárgyalóteremben az áldozatok származási országát képviselő sajtó megjelenését. A kirobbant viták miatt a müncheni tartományi felsőbbbíróság egy új akkreditációs eljárás kiírása és a tárgyalás 2013. május hatodikáig történő elhalasztása mellett döntött. Az új döntés értelmében április végén a meglévő ötven helyet úgy osztották el, hogy tízet az idegen nyelvű médiumok kaptak, ebből hatot az áldozatok származási helyének sajtóképviselői. A meglévő helyekről sorsolással döntöttek a jelentkezők közül.

További heves kritikákat váltott ki azonban azoknak a „kvótáknak” a megállapítása, amelyek szerint az új kiosztás történt. Kifogás érte például a bíróságot amiatt, hogy míg a televíziók, a rádiók és a hetilapok viszonylag nagy arányban képviseltethetik magukat a tárgyalóteremben, az ország körülbelül háromszázötven napilapjának összesen nyolc helyen kell osztoznia.¹ Az új döntés miatt Martin Lejeune – egy médiavállalathoz nem tartozó, korábbi akkreditációját elvesztő újságíró – pedig többek között amiatt élt alkotmányos panasszal, hogy az eljárásban a szabadúszó és online újságírók igényeit nem vették egyenlő módon figyelembe. A kritika szerint a bíróság ezzel az elsősorban internetes portálokról tájékozódó, mobilabb, fiatalabb generáció igényeit szorította háttérbe. A szabadúszó újságíró alkotmányos panaszát azonban Karlsruheban elutasították, a sajtókvóta-elosztás végleges maradt.

A demokratikus deliberáció követelményei

Feltevésem szerint a bíróság problematikus döntéseit nem pusztán figyelmetlenséggel magyarázhatjuk, és nem is pusztán azzal, hogy a bíróság a tárgyalás előkészületeinél túlzott figyelmet fordított az előkészületek technikai részleteire, és háttérbe szorította az ügy érintettjeinek érzékenységét. Demokráciaelméleti szempontból legalább ilyen fontos lehet, hogy a bíróság nem tudta értelmezni saját szerepét, feladatát a demokratikus nyilvánosság kontextusában.

A jogállam és a demokrácia összefüggéseit talán a legkomplexebben bemutató Jürgen Habermas szerint a modern jogi normák alapvető sajátossága, hogy egyszerre fejezik ki a jogalkotók autonómiára vonatkozó univerzális igényeit, valamint egy partikuláris társadalom értékrendjét és együttélésének pragmatikus feltételeit. Két szempontból is különösen fontos tehát, hogy a politikai társadalom egészének diskurzusai be legyenek csatornázva a jogalkotás folyamatába. Egyrészt, ha a törvényhozás teljesen elszakad a sokszínű diskurzusok

¹ Freier Journalist erhielt weiteren Presseplatz. In: FAZ 2013. május 2. (<http://www.faz.net/aktuell/politik/nsu-prozess/nsu-prozess-freier-journalist-erhaelt-weiteren-presseplatz-12169449-p2.html>)

hálózatától, a megszülető jogi normák többé már nem lesznek egy politikailag autonóm közösség önértelmezésének kifejeződései (Habermas 1996a: 284–285), és a jogrendszer pusztán egy paternalista jogalkotó céljainak kifejeződésévé válik. Másrészt a politikai diskurzusok csorbításával a jogi normák megalkotói erőteljesen elválnak e normák címzettjeitől, a politikai társadalom tagjai pedig a kantiánus értelemben vett autonómiájukat is elveszítik, tehát olyan törvények uralma alatt kell élniük, amelyet nem saját maguknak alkottak átlátható, ésszerű döntéshozatali eljárásban. (Habermas: 1996b: 296–297) E deliberatív eszmény szerint a polgárok sokszínű diskurzusaira épülő demokrácia és a jogállam egymás nélkül képtelen a polgárok szabadságait biztosítani, konceptuálisan tehát demokrácia és jogállam elválaszthatatlan egymástól. A valóságban azonban mindig fennáll a lehetősége, hogy egy demokrácia nélküli jogállamba süllyedünk: ez a veszély akkor áll fenn, ha általános szabályok uralma alatt élünk ugyan, amelyek bizonyos egyéni mozgásteret is engednek nekünk, és mechanikus bírósági eljárások folytatását is lehetővé teszik, de nem érezhetjük magunkénak a törvények szellemiségét, és nincs világos rálátásunk a törvények végrehajtásának, betartatásának folyamatára.

Habermas a jogelméleti írásaiban kevésbé részletezi, azonban gondolatmenetéből világosan következik, hogy a deliberatív demokrácia eszménye nem pusztán a törvényhozással, de a jogalkalmazással és a bíraskodással szemben is erős követelményeket támaszt. A társadalmi vitáknak nagy teret engedő deliberatív demokráciafelfogás nézőpontjából a bíróság az információit a lehető legtöbb csatornán beszerezni igyekvő, aktív polgárokból álló demokratikus jogállam egyik legfontosabb intézménye. Ebből következik, hogy nem elegendő, ha feladatát pusztán rendszerszerű előírásoknak való megfeleléssel, az eljárásjogi normák következetes betartásával kívánja ellátni. A bíróságnak a nyilvánosság esetleges átalakulására fordított figyelemmel, hatékonyan kell közvetítenie döntéseinek okait az állampolgárok és az ügy érintettjei felé. Sőt, joggal várható el tőle, hogy a széles körű nyilvánossággal való kapcsolattartás során képes legyen felmérni a közvéleményben megfogalmazódó véleményeket. Ítéletét természetesen nem befolyásolhatja a közvélemény nyomása – ez bírói populizmus volna –, de indokait a nyilvánosságban megfogalmazódó vélemények kontextusában kell értelmezhetővé tennie.

E deliberatív felfogás perspektívájából nézve a müncheni tartományi felsőbbbíróság igen rosszul vizsgázott a per előkészületeinél, mivel a tárgyalóterem kiválasztásánál, kialakításánál és az akkreditáció megindításánál nem volt tekintettel a széles körű, nemzetközivé váló sajtóérdeklődésre. A deliberatív eszmény nézőpontjából azonban súlyosabb problémát jelent, hogy az eredeti akkreditációs folyamatban való egyenlőtlen kiválasztás szimbólumértékkel bírt: a bíróság nincs egyenlő mértékben tekintettel minden, a megszületendő döntés értelmezésénél mérvadó értékperspektíva érvényesülésére. A kevés sajtóhely nem méltányos elosztása tehát azt jelezte: a bíróság nem fordít egyenlő módon figyelmet az ügy összes lehetséges érintettjének szempontrendszerére. A bírói hatalom képviselőinek szempontja és az érintettek – a tág értelemben vett potenciális törvényalkotók – ellenőrzésre vonatkozó legitim igénye nem találkozott egymással, és ez szükségszerűen feszültségekhez vezetett a széles körű kommunikáció követelményeit szem előtt tartó demokráciában.

A helyi nyilvánosság kritikai elméletei

Feltevésem szerint azonban a kialakult konfliktust nem is pusztán az okozta, hogy a bíróság nem volt képes megfelelni egy plurális, deliberatív demokrácia elvárásainak. Mivel háttérbe szorította a széles körű nyilvánosság szempontjait, azt sem vehette figyelembe, hogy egy átalakulóban lévő nyilvánosság kontextusában kell közvetítenie üzeneteit, döntéseinek indoklását. A kortárs nyilvánosság átalakulását meghatározó tendenciák rövid áttekintéséhez érdemes Nancy Fraser amerikai társadalomfilozófus egy újabb írásához fordulni.

Fraser a *Scales of Justice* című, 2008-ben megjelent könyvében a kortárs társadalmi tendenciákat szem előtt tartva az ismert nyilvánosságkritikai elméletek felülvizsgálatára törekszik. Fraser álláspontja szerint az eddigi nyilvánosság-kritikák közül Habermasnak *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása* című műve a legjelentősebb: a mű legfontosabb erénye mellett, tehát amellett, hogy érzékenyen ábrázolja a területi államok demokratikus rendszereinek átalakulását, rengeteg társadalomtudóst ihletett arra, hogy saját területi államán belül érvényesülő nyilvánosságáról akár egymással is radikálisan szembenálló „legitimitás-kritikát” vagy „hatékonyság-kritikát” alkosson. A legitimitás-kritikák gyakran még Habermas elképzeléseit is radikalizálva arra a kérdésre keresik a választ, hogy az adott államon belül önmagukat a polgári nyilvánosság letéteményeseiként meghatározó személyek vagy csoportok milyen kizárási technikákat alkalmaznak másokkal szemben, és melyek azok a politikai döntésekben érdekelt csoportok, amelyeknek csak formálisan van (vagy még formálisan sincs) beleszólásuk a közügyek alakulásába. (Habermas 1996a: 16) A radikális legitimitás-kritikák továbbá azzal a kérdéssel foglalkoznak, milyen rendszerszerű korlátok akadályozzák azt, hogy minden érintett szabadként és egyenlőként vegyen részt a döntéshozatalban.

A hatékonysági kritikák ezzel szemben arra a kérdésre keresik a választ, hogy a területi államon belül formálódó nyilvánosság aktivitására a hatalom kellő érzékenységgel reagál-e, és egyáltalán: a nyilvánosságban megfogalmazódó vélemények, érvek és értékítéletek az adott társadalomban hatékonyan fordíthatók-e le a törvényhozás nyelvére, és hatással vannak-e a végrehajtó hatalom működésére. A hatékonyság-kritikákat alkotó szerzők Habermasnak a „refeudalizációs tendenciákról” szóló tézisét radikalizálják és bemutatják, hogy a hatalomnak a kiterjedt bürokratikus apparátus, és a pártbefolyás alatt álló tömegkommunikáció révén egyre hatékonyabb eszközök állnak rendelkezésére a nyilvános vélemények hatástalanítására. (Habermas 1996a: 31) A legitimitás- és hatékonyság-kritikák abban különböznek tehát, hogy a kritika első típusa a reálisan létező demokrácia-deficitet az ideális és a reálisan létező nyilvánosság közötti különbségként, a másik típusa az adott területen működő nyilvánosság által megfogalmazott és a hatalom által követett normák és irányvonalak különbözőségeként interpretálja. Fontos azonban, hogy e kritikák, melyek nézőpontjából az eredeti habermasi elméletet is újra és újra felülvizsgálták, egy fontos alapgondolatban osztoznak. Mindkét kritika képviselőire igaz, hogy az ideális nyilvánosságot egy területi állam aktív polgárságaként azonosítják.

A politikai nyilvánosság hatékonyságának és legitimitásának legtöbb kritikusa és Habermas szerint a nyilvános okoskodásban részt vevő polgárok kritikájának célpontja rendszerint az adott területen kizárólagos szuverenitást élvező államhatalom, amely ugyan a polgárok érdekében cselekszik, amely azonban nem látja el tökéletesen feladatát, következésképpen jogosan van kitéve a polgárok folyamatos kritikájának. E felfogás szerint a nyilvánosságot az a polgárság alkotja, amelynek lakóhelye, életének színtere egybeesik a hatalom terrénumával. Ez a polgárság a szuverén hatalom döntéseinek érintettjeként, *demos*-ként határozza meg önmagát, olyan politikai közösségként tehát, amely céljait általános érdekként képes artikulálni, és amely azt az elvárást támasztja az államhatalommal szemben, hogy általános érdekét kötelező erejű törvényekké transzformálva tartassa be azokat. (Fraser 2007) A bírói hatalomgyakorlás szempontjából pedig egy olyan aktív állampolgárságról beszélhetünk, amely időről időre azzal az igénnyel lép föl államának bíróságával szemben, hogy transzparens eljárásban hozzon ítéletet a polgárok delegáltjai által egykor meghozott törvények megszegőivel szemben.

A klasszikus polgári nyilvánosság e felfogása Fraser szerint történetileg a többé-kevésbé egységes nemzetállamok kialakulását előfeltételezi. A modern nemzetállami ideológia, a közös nemzethez tartozás tudata mozgósította az eredetileg egészen más kulturális hagyományokkal rendelkező egyéneket; a prosperáló nemzetgazdaságok pedig lehetővé tették egy adott területet többé-kevésbé behálózó kommunikációs infrastruktúra

megteremtését, amely az addig egymástól elszigetelt beszélőket nyilvánossággá kötötte össze. A bizonyos műveltségi vagy tájékozottsági szinten követhető nyilvános diskurzus transzparenciáját a közös nemzeti nyelv tette lehetővé, a polgári nyilvánosság ezért eredeti értelmében elképzelhetetlen a nemzeti nyelven írt sajtótermékek csatornái nélkül. (Fraser: 2007: 80) Fraser szerint a nyilvánosság hatékonyság- és legitimitás kritikáit megalkotó szerzők – ahogyan Habermas is – tisztában vannak azzal, hogy a multikulturalizmus és a globalizáció hatásaival szembenező társadalmakban már nem a nemzeti identitás vagy a nemzeti nyelv képezi a társadalmi integráció kizárólagos bázisát. A nyilvánosságkritikának mégis nehéz elszakadnia attól az előfeltételezéstől, hogy a nyilvánosság a nemzeti, „vesztfáliei” határok között értelmes módon elemezhető, vagy hogy az azonosítható határok között működő nyilvánosságban megfogalmazódó vélemények elméletileg – egy ideális társadalomban – transzparens módon lefordíthatók az adminisztratív hatalom nyelvére. (Fraser: 2007: 83)

A transznacionális nyilvánosság és a nemzetközi terrorizmus

Fraser Habermas-szal és követőivel szemben amellet érvel, hogy a nyilvánosság a multikulturalizmus és a globalizációs folyamatok hatására olyan mértékben átalakult, hogy az ideális klasszikus polgári nyilvánosság elképzelésére többé nem lehet adekvát és hatékony nyilvánosság-kritikai elméletet építeni. (Fraser: 2007)² Fraser szerint a kortárs társadalmak nyilvánossága ma egészen más képet mutat, hiszen azt tapasztalhatjuk, hogy az egyének és a jogállami intézményeknek már nem pusztán a klasszikus polgári nyilvánossághoz kell eljuttatniuk üzeneteiket, és nem csak a klasszikus polgári társadalmakban megszokott csatornákon, például nem csak a nemzeti nyelven írt sajtótermékeken keresztül. Fraser egyenesen azt fogalmazza meg, hogy a nyilvánosság határai már nem azonosak a magát kritikus döntéshozóként meghatározó politikai társadalom határaival. Egyrészt a problémák, amelyeket meg kell vitatni, és amelyeket jogilag szabályozni kell, sok esetben maguk sem „állnak meg” az országhatároknál. Másrészt a migráció és a munkaerő-vándorlás miatt még a lokális megoldást sürgető, az adott állam erőforrásaival orvosolható problémák megoldásában sem pusztán egy változatlan összetételű, helyben maradó polgárság érdekelt.

A „terrorizmus” és a szélsőjobboldali extrémizmus is példaként szolgálhatnak azokra a problémákra, amelyek nem csak annak az államnak a polgárait érintik, amelynek határain belül a bűntetteket elkövetik. A nemzeti határokat átlépő diskurzusok és tájékozódás akkor is fontos, ha a terrorizmusról és az extrémizmusról szóló beszámolók egyelőre azzal a tanulsággal végződnek, hogy az ismertté vált szélsőjobboldali csoportok és elkövetők nem alkotnak nemzetközi hálózatot, és gyakran gyökeresen eltérő célok és módszerek szerint cselekszenek. Csak a legnyilvánvalóbb törésvonalakat említve döntő motivációs különbség van például a norvég, párt-háttérrel nem rendelkező, az írásai alapján nácizmussal is szemben álló, iszlámellenes, „keresztes nacionalista” háborút hirdető Breivik, és a valószínűleg NDP-kötődéssel rendelkező, önmagát nyíltan nácinak nevező NSU között. Ahogyan fontos ideológiai különbségek lehetnek az „új hullámos”, (döntően Nyugat-, Észak-, és Dél-Európában kialakuló), bevándorlás-ellenes extrémista mozgalmak között, amelyek a multikulturalizmus elleni harcukban szakítottak az antiszemita hagyományokkal, és a faji alapú (leginkább Közép- és Kelet-Európában jellemző) szélsőjobboldali szervezetek között, amelyek nyíltan felvállalják a két világháború közötti szélsőjobboldal szimbolikáját. A

² Fraser joggal veti fel azt is, hogy az olyan történelmileg nagy hatású közösségi hálózatok kialakulásának tükrében, mint a világvallások, a felvilágosodás korabeli „levelek köztársasága”, vagy a nemzetközi munkásmozgalom, a kizárólag nemzeti határok között maradó nyilvánosság feltételezése bizonyos mértékben mindig is ideologikus volt. (Fraser 2007: 86)

motivációs különbségeken túl az is szembevetendő, hogy a legsúlyosabb akciókat elkövető személyek vagy csoportok, – szemben a korábbi szélsőbaloldali vagy radikális iszlámista elkövetőkkel – eddig egymástól elszeparáltak, „magányosan” vagy kisebb csoportban követték el tetteiket, nem egy működő nemzetközi szélsőjobboldali terrorhálózat infrastruktúráját kihasználva. (Répási 2012) A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy az egymástól eredetileg elszigetelt, eltérő motivációjú szélsőséges szervezetek és követőik aktív internetes jelenléte miatt az egyes sejtek vagy az eredetileg magányos elkövetők sokat tanulhatnak egymástól, idővel hasonló minták szerint hajthatnak végre támadásokat, és a jövőben hálózatot is alkothatnak. Jó példa lehet az ideológiai különbségeken túlmutató kapcsolatkeresésre az a levél, amelyet Breivik még 2012 novemberében küldött a börtönben ülő Beate Zschäpe-nek, és amelyben „kedves testvéreként” a bevándorlóellenes extrémizmus és a „konzervatív forradalom” céljainak propagálására szólította fel őt.³ A szélsőjobboldali extrémizmus útkeresései, kapcsolatkeresései arra hívhatják fel a figyelmünket, hogy egy összeurópai megoldást követelő jelenségcsoporttal állhatunk szemben, vagy legalábbis egy komplex problémával, amelynek megoldásához a nemzetállamok határain túlmutató vitákra és tapasztalatcserére is szükség van.

Fontos továbbá, hogy a nyugat-európai szélsőjobboldali extrémista csoportok áldozatait jellegzetesen a több országgal kapcsolatot ápoló bevándorlók vagy vendégmunkások. Jogosan foglalkoztatják tehát ezek az ügyek azoknak az államoknak a polgárait, amelyekből nagyszámú munkaerő érkezik Nyugat-Európába. Ebből a szempontból nem csak a per előkészületeit végző bírósággal szemben fogalmazhatunk meg kritikát, hanem a nyilvánosság egyes szereplőivel is. Nehezen értelmezhető például, hogy a magyarországi sajtó feltűnő érdektelenséget mutatott a per részletei iránt, miközben egyre több a magyar származású munkavállaló Németországban, ráadásul az NSU perrel párhuzamosan elkezdődtek a magyarországi romagyilkosságok vádlottjainak perei is. Nyilvánosságkritikai perspektívából kritikát fogalmazhatunk meg egyes, a perről szóló beszámolók szűklátókörűségével szemben is. Magyarországnál maradván: rendkívül visszatetsző, hogy egy, a Népszabadságban megjelent rövid beszámoló címe „a terroristák és a német jogállam kádi elé állításaként” értelmezte a török sajtó demokratikus normák szerint teljesen jogos és indokolt jelenlétét. (Gergely 2013)

Záró megjegyzések

A demokratikus nyilvánosság szempontjából megfogalmazott kritika mellett természetesen azzal a bíróságot védő állásponttal is egyetérthetünk, amely szerint a széles körű nyilvánosság szempontja nem az egyetlen, és nem is az elsődleges, amely szerint a bíróságnak mérlegelnie kell. (Müller 2013) Tudomásul kell venni, hogy a tárgyalóterem nagysága nem tetszőlegesen változtatható, hiszen az elnöklő bíró a hisztérikus hangulat miatt elveszítheti hatalmát a tárgyalás felett. Erre negatív példaként szolgálhat a Vörös Hadsereg Frakció (RAF) 1975 és 1977 között Steinhammerben zajló, kétes hírű pere, amelynek során a vádlottak színpadias politikai nyilatkozataikkal és a bíró provokálásával züllesztették le a tárgyalást. Az is elfogadható álláspont, hogy a tárgyalóteremből történő video- vagy hangközvetítés miatt

³ 'Martyrs for the Conservative Revolution': Mass-Murderer Breivik Writes Neo-Nazi Zschäpe. In: *Der Spiegel*, 2012. november 19.

tanúk megfélemlítve érezhetik magukat; a közvetítés engedélyezése tehát sértheti a résztvevők emberi méltóságát⁴, és megváltoztathatja a tárgyalás végkimenetelét.

A bíróság szempontjait szem előtt tartó konzervatív német publicisták is felhívták azonban a figyelmet a probléma morális aspektusaira. A bírónak a világ morális mércék alapján ítélő közvéleménye előtt kell elszámolnia arról, hogy a német nép képviselőjeként, transzparens eljárásban, igazságos döntést hozott. (Platthaus 2013) A bírónak tisztában kell lennie tehát azzal, hogy döntése csak a demokratikus nyilvánosság szempontrendszerére is odafigyelő, transzparens eljárásban nyerheti el kellő súlyát. Ebből a szempontból a müncheni bíróság kritikával illethető, mert nem volt képes megfelelni a deliberatív demokráciában megkövetelhető átláthatóság és problémaérzékenység elvárásainak. A bíróságot ért kritikákhoz az is hozzájárulhatott, hogy nem pusztán a klasszikus polgári nyilvánosságban, hanem egy olyan, átalakulóban lévő nyilvánosságban kellett közvetítenie döntéseinek indokait, amelyben az ügy érintettjei nem voltak azonosak a területi állam politikai társadalmával.

IRODALOM

- Bundestagsdienst hält Videoübertragung bei NSU-Prozess für unzulässig. In: *Neue Osnabrücker Zeitung*, 2013. május 2. (<http://www.noz.de/deutschland-welt/politik/artikel/463831/bundestagsdienst-halt-videoubertragung-bei-nsu-prozess-fur-unzulässig>)
- Carstens, Peter (2013) Auf die Plätze, fertig, Los. In: *FAZ* 2013. április 29. (<http://www.faz.net/aktuell/politik/nsu-prozess/nsu-prozess-auf-die-plaetze-fertig-los-12166079.html>)
- Fraser, Nancy (2007) *Transnationalizing the public Sphere*. In: *Scales of Justice – Reimagining Political Space in a Globalizing World*. Columbia University Press, New York.
- Freier Journalist erhält weiteren Presseplatz*. In: *FAZ*, 2013. május 2. (<http://www.faz.net/aktuell/politik/nsu-prozess/nsu-prozess-freier-journalist-erhaelt-weiteren-presseplatz-12169449-p2.html>)
- Gergely Márton (2013) A neonáci terrorista és a német jogállam is kádi elé áll. In: *Népszabadság*, 2013. április 14. (http://nol.hu/kulfold/a_neonaci_terrorista_es_a_nemet_jogallam_is_a_kadi_ele_all-1379817)
- Habermas, Jürgen (1999) *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Osiris kiadó, Budapest.
- Habermas, Jürgen (1996) Drei normative Modelle der Demokratie. In: *Die Einbeziehung des Anderen, Studien zur politischen Theorie*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- Habermas, Jürgen (1996) Über den internen Zusammenhang von Rechtsstaat und Demokratie. In: *Die Einbeziehung des Anderen, Studien zur politischen Theorie*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- „Martyrs for the Conservative Revolution”: Mass-Murderer Breivik Writes Neo-Nazi Zschäpe. In: *Spiegel Online*, 2012. november 19. (<http://www.spiegel.de/international/>)

⁴ Bundestagsdienst hält Videoübertragung bei NSU-Prozess für unzulässig. In: *Neue Osnabrücker Zeitung*, 2013. május 2. <http://www.noz.de/deutschland-welt/politik/artikel/463831/bundestagsdienst-halt-videoubertragung-bei-nsu-prozess-fur-unzulässig>

[europe/anders-behring-breivik-writes-neo-nazi-terrorist-suspect-beate-zschaepe-a-868042.html](http://www.faz.net/aktuell/politik/nsu-prozess/nsu-prozess-oeffentlichkeit-ist-nicht-alles-12143199.html)

Müller, Reinhard (2013) Öffentlichkeit ist nicht alles. In: *FAZ*, 2013. április 9. (<http://www.faz.net/aktuell/politik/nsu-prozess/nsu-prozess-oeffentlichkeit-ist-nicht-alles-12143199.html>)

Platthaus, Andreas (2013) Wir wollen uns nicht schämen müssen. In: *FAZ*, 2013. április 5. (<http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/nsu-prozess-wir-wollen-uns-nicht-schaemen-muessen-12137286.html>)

Répási Krisztián (2012) Újjáéled-e az európai szélsőjobbaldali terrorizmus? In: *Biztonságpolitika.hu*, 2012. december 8. (<http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1258&title=%EF%BF%BDjjaeled-e-az-europai-szelsojobbaldali-terrorizmus>)